

Klassieke Olympiaden 2021-2022

Pensum Grieks

Finale

Inleiding

In zijn epos *Werken en Dagen* richt de Griekse dichter Hesiodus (rond 700 v. Chr.) zich tot zijn broer Perses. Bij het verdelen van de erfenis van hun ouders heeft Perses, gesteund door de bestuurders (βασιλῆς) van de polis waar ze wonen, zich veel meer toegeëigend dan waar hij recht op had. In dit gedicht probeert Hesiodus Perses en de bestuurders ervan te doordringen dat onrecht niet loont. De enige manier om goed te leven is hard te werken en rechtvaardig te zijn ten opzichte van andere mensen.

Eerst beschrijft Hesiodus hoe het kwaad in de wereld is gekomen. Als Prometheus het vuur van de goden gestolen heeft en aan de mensen gegeven heeft, stuurt de oppergod Zeus als straf de beeldschone vrouw Pandora naar de mensen. Zij heeft een kruik bij zich waarin allerlei rampen opgesloten zitten. Prometheus' domme broer Epimetheus laat zich, ondanks de waarschuwingen van zijn broer, door Pandora verleiden en daarop opent zij de kruik. Hierdoor verspreiden zich allerlei rampen en ziektes onder de mensen, en zo komt het dat we tegenwoordig zo'n ellendig bestaan hebben op aarde.

In de daarop volgende passage beschrijft Hesiodus hoe de mensheid aanvankelijk in een soort paradijs leefde, waarna het allemaal steeds slechter werd. Hesiodus duidt de tijdperken aan door middel van metalen, van het gouden tijdperk, via zilver en brons, tot het ijzeren tijdperk, waarin wij nu leven. Tussen het bronzen en ijzeren tijdperk zat het tijdperk van de heroën, tot wie ook de helden van de Trojaanse oorlog behoorden. In het ijzeren tijdperk is het recht van de aarde verdwenen. De enige manier om een betere wereld te creëren, is ervoor te zorgen dat het recht in ere hersteld wordt. Dan zullen de goden de rechtvaardigen helpen en de vroegere gouden tijd laten herleven. Met onrechtvaardige mensen zal het echter slecht aflopen, zo voorspelt Hesiodus. In de onderstaande passage richt Hesiodus zich eerst tot zijn broer Perses en dan tot de bestuurders van de polis. Hij eindigt met de verzekering dat Zeus het recht in ere zal herstellen en de onrechtvaardigen zal straffen.

Tekst

- 213 ἼΩ Πέρση, σὺ δ' ἄκουε δίκης μηδ' ὕβριν ὄφελλε·
ὕβρις γάρ τε κακὴ δειλῶ βροτῶ, οὐδὲ μὲν ἐσθλὸς
- 215 ῥηιδίως φερέμεν δύναται, βαρύθει δέ θ' ὑπ' αὐτῆς
ἐγκύρσας Ἄτησιν· ὁδὸς δ' ἐτέρηφι παρελθεῖν
κρείσσων ἐς τὰ δίκαια· δίκη δ' ὑπὲρ ὕβριος ἴσχει
ἐς τέλος ἐξελθοῦσα· παθὼν δέ τε νήπιος ἔγνω.
Αὐτίκα γὰρ τρέχει Ὀρκος ἅμα σκολιῆσι δίκησιν·
- 220 τῆς δὲ Δίκης ρόθος ἐλκομένης ἧ κ' ἄνδρες ἄγωσι
δωροφάγοι, σκολιῆς δὲ δίκης κρίνωσι θέμιστας·
ἠ δ' ἔπεται κλαίουσα πόλιν καὶ ἦθεα λαῶν,
ἠέρα ἐσσαμένη, κακὸν ἀνθρώποισι φέρουσα,
οἳ τέ μιν ἐξελάσωσι καὶ οὐκ ἰθειᾶν ἔνειμαν.
- 225 Οἳ δὲ δίκας ξείνοισι καὶ ἐνδήμοισι διδοῦσιν
ἰθείας καὶ μή τι παρεκβαίνουσι δικαίου,
τοῖσι τέθηλε πόλις, λαοὶ δ' ἀνθέουσιν ἐν αὐτῇ·
Εἰρήνη δ' ἀνὰ γῆν κουροτρόφος, οὐδέ ποτ' αὐτοῖς
ἀργαλέον πόλεμον τεκμαίρεται εὐρύοπα Ζεὺς·
- 230 οὐδέ ποτ' ἰθυδίκησι μετ' ἀνδράσι Λιμὸς ὀπηδεῖ
οὐδ' Ἄτη, θαλίης δὲ μεμηλότα ἔργα νέμονται.
Τοῖσι φέρει μὲν γαῖα πολὺν βίον, οὔρεσι δὲ δρυῶς
ἄκρη μὲν τε φέρει βαλάνους, μέσση δὲ μελίσσας·
εἰροπόκοι δ' ὄιες μαλλοῖς καταβεβρίθασιν·
- 235 τίκτουσιν δὲ γυναῖκες ἐοικότα τέκνα γονεῦσιν·
θάλλουσιν δ' ἀγαθοῖσι διαμπερές· οὐδ' ἐπὶ νηῶν
νίσονται, καρπὸν δὲ φέρει ζεῖδωρος ἄρουρα.
Οἷς δ' ὕβρις τε μέμηλε κακὴ καὶ σχέτλια ἔργα,
τοῖς δὲ δίκην Κρονίδης τεκμαίρεται εὐρύοπα Ζεὺς.
- 240 Πολλάκι καὶ ξύμπασα πόλις κακοῦ ἀνδρὸς ἀπηύρα,

ὅστις ἀλιτραίνει καὶ ἀτάσθαλα μηχανάαται.
 Τοῖσιν δ' οὐρανόθεν μέγ' ἐπήγαγε πῆμα Κρονίων,
 λιμὸν ὁμοῦ καὶ λοιμόν, ἀποφθινύθουσι δὲ λαοί·
 οὐδὲ γυναῖκες τίκτουσιν, μινύθουσι δὲ οἴκοι
 245 Ζηνὸς φραδμοσύνησιν Ὀλυμπίου· ἄλλοτε δ' αὖτε
 ἢ τῶν γε στρατὸν εὐρὺν ἀπώλεσεν ἢ ὅ γε τεῖχος
 ἢ νέας ἐν πόντῳ Κρονίδης ἀποτείνυται αὐτῶν.
 ὦ βασιλῆς, ὑμεῖς δὲ καταφράζεσθε καὶ αὐτοὶ
 τήνδε δίκην· ἐγγὺς γὰρ ἐν ἀνθρώποισιν ἐόντες
 250 ἀθάνατοι φράζονται ὅσοι σκολιῆσι δίκησιν
 ἀλλήλους τρίβουσι θεῶν ὄπιν οὐκ ἀλέγοντες.
 Τρις γὰρ μυρίοι εἰσὶν ἐπὶ χθονὶ πουλυβοτείρη
 ἀθάνατοι Ζηνὸς φύλακες θνητῶν ἀνθρώπων,
 οἱ ῥα φυλάσσουσιν τε δίκας καὶ σχέτλια ἔργα
 255 ἠέρα ἐσσάμενοι, πάντη φοιτῶντες ἐπ' αἴαν.
 Ἥ δέ τε παρθένος ἐστὶ Δίκη, Διὸς ἐκγεγαυῖα,
 κυδρὴ τ' αἰδοίη τε θεοῖς οἱ Ὀλυμπον ἔχουσιν,
 καὶ ῥ' ὀπότη' ἄν τις μιν βλάβπη σκολιῶς ὀνοτάζων,
 αὐτίκα παρ Διὶ πατρὶ καθεζομένη Κρονίῳ
 260 γηρύετ' ἀνθρώπων ἀδίκων νόον, ὄφρ' ἀποτείση
 δῆμος ἀτασθαλίας βασιλέων οἱ λυγρὰ νοέοντες
 ἄλλη παρκλίνωσι δίκας σκολιῶς ἐνέποντες.
 Ταῦτα φυλασσόμενοι, βασιλῆς, ἰθύνετε μύθους,
 δωροφάγοι, σκολιῶν δὲ δικέων ἐπὶ πάγχυ λάθεσθε.
 265 Οἷ τ' αὐτῷ κακὰ τεύχει ἀνὴρ ἄλλῳ κακὰ τεύχων,
 ἢ δὲ κακὴ βουλή τῷ βουλευσάντι κακίστη.
 Πάντα ἰδὼν Διὸς ὀφθαλμὸς καὶ πάντα νοήσας
 καί νυ τάδ', αἶ κ' ἐθέλησ', ἐπιδέρκεται, οὐδέ ἐ λήθει
 οἷν δὴ καὶ τήνδε δίκην πόλις ἐντὸς ἐέργει.

270 Νῦν δὴ ἐγὼ μῆτ' αὐτὸς ἐν ἀνθρώποισι δίκαιος
 εἶην μῆτ' ἐμὸς υἱός, ἐπεὶ κακὸν ἄνδρα δίκαιον
 ἔμμεναι, εἰ μείζω γε δίκην ἀδικώτερος ἔξει.
 Ἀλλὰ τὰ γ' οὐπω ἔολπα τελεῖν Δία μητιόεντα.

Hesiodus, *Werken en Dagen* 213-273

Aantekeningen

213	Πέρση	<i>voc. van Πέρσης (Hesiodus' broer; zie inleiding)</i>
214	ἢ ὕβρις, -ιος τε κακὴ δειλός ἔσθλός	wangedrag <i>zie taaleigen A3</i> <i>vul aan: ἐστί</i> met een lage maatschappelijke positie met een hoge maatschappelijke positie; <i>vul aan: βροτός</i>
215	ῥηιδίως φερέμεν βαρύθω τε	= ῥαδίως; <i>zie taaleigen A2</i> = φέρειν; <i>vul aan als lijd. vw.: ὕβριν</i> bezwijken <i>zie taaleigen A3</i>
216	ἐγκύρω, <i>aor. ἐνέκυρσα + dat.</i> Ἄτησιν ἢ Ἄτη ἐτέρηφι <i>bijw.</i>	terechtkomen in <i>zie taaleigen N</i> Ramp (<i>hier gepersonifieerd</i>) de andere kant op
217	κρείσσων ἔς ἴσχω ὑπέρ + <i>gen.</i>	= κρείττων; <i>vul aan: ἐστί</i> = εἰς het winnen van
218	ἔς ἔγνω νήπιος τε	= εἰς <i>dit is een aor. gnomicus, die een algemene waarheid uitdrukt; vertaal als praesens</i> dwaas <i>zie taaleigen A3</i>
219	ἅμα + <i>dat.</i> ὁ Ὀρκος σκολιός ἢ δίκη	tegelijk met de Eed (<i>hier gepersonifieerd</i>) krom gerechtelijke uitspraak
220	τῆς Δίκης ἐλκομένης ἢ Δίκη ὁ ῥόθος	<i>gen. abs.</i> de Rechtvaardigheid (<i>hier gepersonifieerd</i>) geschreeuw; <i>vul aan: ἐστί</i>

	ἔλκω	meesleuren
	κ' (κε)	= ἄν
221	δωροφάγος	geschenken etend
	κρίνω θέμιστας	rechtszaken beslissen
222	ἦ	<i>zie taaleigen V</i>
	ἔπεται	<i>vul hierbij als lijd. vw. aan: de onrechtvaardige rechters</i>
	πόλιν, ἦθεα	<i>acc. van richting; vertaal: naar verblijfplaatsen (zie ook taaleigen A1)</i>
	τὰ ἦθεα	
	οἱ λαοί	= οἱ ἄνθρωποι
223	ὀ/ἠ ἀήρ, ἠερός	nevel
	ἀνθρώποισι	<i>zie taaleigen N</i>
224	τε	<i>zie taaleigen A3</i>
	μιν	= αὐτήν
	ἐξελάσσωσι	<i>in het epos kan het partikel ἄν achterwege blijven bij de con. generalis aor. gnomicus, zie regel 218</i>
	ἔνειμαν	<i>vul aan: δίκην</i>
	οὐκ ἰθεῖαν	omgaan met; <i>vul als lijd.vw. aan: δίκην.</i>
	νέμω + acc.	<i>οὐκ ἰθεῖαν moet predicatief verbonden worden met ἔνειμαν δίκην.</i>
225	οἷ	<i>betrekkelijk vnw.; het antecedent hierbij is τοῖσι (r. 227)</i>
	ἔνδημος	<i>in de stad zelf wonend; als zelfst. nw.: medeburger</i>
	διδούσιν	= διδύασιν
226	παρεκβαίνω + gen.	afwijken van
	δικαίου	<i>onz. zelfstandig gebruikt</i>
227	τέθηλα	<i>perf. van θάλλω – bloeien</i>
228	Εἰρήνη	<i>Vrede (hier gepersonifieerd); vul aan: ἐστί</i>
	κουροτρόφος 2	jongemannen grootbrengend
229	τεκμαίρομαι + acc.	besluiten tot
230	ἰθυδίκης, -ου	eerlijk rechtsprekend
	Λιμός	Honger (<i>hier gepersonifieerd</i>)
	ὀπηδέω μετά + dat.	zich bevinden temidden van
231	ἠ Ἄτη	<i>zie regel 216</i>
	ἠ θαλίη	feestmaal
	μεμηλώς, -ότος	<i>ptc. perf. van μέλω – ter harte gaan, belangrijk gevonden worden</i>
	ἔργα νέμομαι	leven van de opbrengst van de landbouw
232	τοῖσι	<i>zie taaleigen N en V</i>
	ὀ βίος	voedsel

	οὔρεσι	= ὄρεσι; <i>de dativus duidt hier de plaats aan</i>
233	ἄκρος τε ὁ βάλανος μέσσοις	aan de buitenkant <i>zie taaleigen A3</i> eikel = μέσσοις; <i>met μέσσοις wordt in dit geval bedoeld op de stam van de boom</i>
234	εἰροπόκος ἢ οἷς, οἶος ὁ μαλλός καταβεβρίθασι	met dikke vacht schaap vacht <i>perf. met praesensbetekenis van καταβρίθω – gebukt gaan onder</i>
236	θάλλω	bloeien
	ἀγαθοῖσι	<i>onz. zelfstandig gebruikt</i>
237	νίσομαι	reizen (<i>in het gouden tijdperk, dat beschreven was in de passage die aan de huidige passage voorafgaat, was er geen scheepvaart, omdat men geen behoefte had aan dingen die het eigen land niet voortbracht</i>)
	ὁ καρπός	oogst
238	οἷς	<i>betrekkelijk vnw.; het antecedent hierbij is τοῖς (r. 239)</i>
239	δέ	<i>soms staat δέ in een hoofdzin die wordt voorafgegaan door een bijzin, terwijl δέ normaal gesproken twee zinnen van hetzelfde niveau verbindt. In de vertaling wordt δέ dan niet weergegeven.</i>
	τεκμαίρομαι + acc.	besluiten tot
	ἢ δίκη	<i>in deze regel betekent dit woord: straf</i>
240	ἀπηύρα	<i>ind. aor. 3 ev. act. van ἀπαυράω + gen. – leed ondervinden ten gevolge van</i>
241	ἀλιτραίνω	zondigen
	μηχανάαται	= μηχανᾶται
242	τοῖσιν	<i>zie taaleigen V1</i>
243	ὁ λοιμός	pest
	ἀποφθινύθω	= ἀποφθίνομαι
244	μινύθω	wegkwijnen; <i>namelijk doordat de voorraden uitgeput raken</i>
245	Ζηνός	= Διὸς
	ἢ φραδμοσύνη	plan
	Ὀλύμπιος	Olympisch
246	τῶν	<i>zie taaleigen V1</i>
	ὄ	<i>zie taaleigen V1</i>
247	νέας	= νῆας

248 e.v.	ἀποτείνυμαι	= ἀποτίνυμαι <i>Nadat Hesiodus eerst een tijd lang speciaal tot zijn broer gesproken heeft, richt hij zich nu tot de bestuurders van de polis, die zich door Perses hebben laten omkopen om Hesiodus te benadelen bij de verdeling van de erfenis van hun ouders.</i>
248	καταφράζομαι + acc. έόντες	goed nadenken over = όντες
250	φράζονται φράζομαι	<i>vul aan:</i> τήνδε δίκην in de gaten houden
251	τρίβω ή όπισ	vermorzelen oppertoezicht
252	μυρίοι	oneindig veel (<i>let op het accent;</i> μυρίοι = <i>oneindig veel;</i> μύριοι = 10.000)
253	Ζηνός	= Διός
255	ό/ή άήρ, ήερός	<i>zie regel 223</i>
256	ή ... Δίκη	ή <i>wijst vooruit naar Δίκη;</i> <i>vertaal:</i> maar zij, Rechtvaardigheid, ... <i>zie taaleigen A3</i>
	τε έκγεγαυία	<i>ptc. perf. act. nom. ev. vr. van</i> έκγίγνομαι <i>zie taaleigen A2</i>
257	αιδοίη θεοΐς	<i>dat. iudicantis (= beoordelende persoon); vertaal:</i> in de ogen van ...
258	τίς	τίς <i>is hier onbepaald; het heeft een accent omdat het woord erna (μιν) geen accent heeft; vertaal alsof er τις staat</i> = αὐτήν veronachtzamen
260	μιν όνοτάζω γηρύετ' γηρύομαι + acc. άποτίνω, aor. άπέτεισα	= γηρύεται vertellen over boeten voor
261	νοεΐντες	= νοοΐντες
262	άλλη παρκλίνωσι παρακλίνω δίκας	de verkeerde kant op = παρακλίνωσι verdraaien <i>dit woord hangt zowel van παρκλίνωσι als van ένέποντες af</i>
263	ιθύνω	recht maken
264	δωροφάγος δικέων έπὶ πάγχυ λάθεσθε	<i>zie regel 221</i> = δικῶν <i>lees:</i> πάγχυ έπιλάθεσθε (<i>tmesis</i>)

265	οἷ αὐτῷ τ'	= ἑαυτῷ zie taaleigen A3
266	τῷ	heeft op deze plaats de functie van het bepaald lidwoord
	κακίστη	vul aan: ἐστίν
268, 269	καί	in deze twee verzen heeft καί de functie om aan te geven dat de algemene uitspraak van regel 267 wordt toegepast op het specifieke geval van Hesiodus' situatie, waarin hem onrecht is aangedaan; vertaal: ook
268	αἷ κ' ἐθέλησι ἐπιδέρκομαι + acc.	= εἰ ἂν ἐθέλη kijken naar
	ἐ	= αὐτόν
269	ἐέργω	herbergen
270	νῦν	dit slaat op de actuele situatie, waarin het onrecht zegeviert over het recht
271	κακόν	vul aan: ἐστι; van κακόν ἐστι hangt de A.c.I. ἄνδρα δίκαιον ἔμμεναι af
272	ἔμμεναι	= εἶναι
	μείζω	= μείζονα
273	τά	verwijst naar de in de regels 271-272 geschetste situatie
	οὔπω	zeker niet
	ἔολπα	hopen (perf. met praesensbetekenis)
	τελεῖν	inf. fut.
	μητιόεις, -εντος	= μητίετα

Taaleigen bij Hesiodus

Het taalgebruik van Hesiodus komt overeen met dat van Homerus. Het homerische epos is het eindproduct van een lange traditie van orale dichtkunst. Er zijn aanwijzingen dat deze traditie al in de Myceense tijd (1600-1200 v. Chr.) bestond. Rondtrekkende beroepszangers (ᾠοῖδοί) droegen aan vorstenhoven epische gedichten voor onder begeleiding van een snaarinstrument. Toen in de tiende eeuw v. Chr. Aeolische Grieken een nieuwe woonplaats vonden in Klein-Azië, werd de traditie daar voortgezet en later overgenomen door Ionische zangers. Zo ontwikkelde zich in de loop der eeuwen een epische kunsttaal: een taal die niet correspondeert met één gesproken dialect maar die elementen uit verschillende dialecten en uit verschillende periodes in zich verenigt.

Hieronder staat een aantal van deze taalverschijnselen, die in deze passage voorkomen:

Algemeen (A)

1. De vormen worden niet altijd samengetrokken, zoals σκολιέων δὲ δικέων i.p.v. σκολιῶν δὲ δικῶν (r. 264).
2. De ρει-regel geldt niet! → η in plaats van lange α ook na ε, ι of ρ, bijv. ἄκρη i.p.v. Attisch ἄκρα (r. 233), αἰδοίη i.p.v. Attisch αἰδοία (r. 257).
3. Het partikel τε heeft bij Hesiodus dikwijls de functie aan te geven dat iets algemene geldigheid heeft; in dat geval blijft het onvertaald (bijv. r. 214, 224).

Naamwoorden (N)

- dat. mv. 1e declinatie: -ησι(ν) of -ης i.p.v. -αις: σκολιῆσι i.p.v. σκολιαῖς (r. 219), θαλίης i.p.v. θαλίαις (r. 231)
- dat. mv. 2e declinatie: -οισι(ν) i.p.v. -οις: ἀνθρώποισι i.p.v. ἀνθρώποις (r. 223)

Voornaamwoorden (V)

- De vormen van het lidwoord worden soms als lidwoord gebruikt (bijvoorbeeld τῷ in r. 266), maar vaker als aanwijzend voornaamwoord, zoals ὃ (r. 246), τοῖσιν (r. 242).

De dactylische hexameter

Het schema van de dactylische hexameter is: – ∞, – ∞, – ∞, – ∞, – ∞, –.

Voor uitleg over het metrum verwijzen we naar de powerpoint die op de website www.klassiekeolympiaden.nl beschikbaar is gesteld.